

ΝΟΥΜΑΞ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ-ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΡΟΝΟΣ Ε'. | ΑΘΗΝΑ, Κυριακή 8 του Απριλίου 1907 | ΓΡΑΦΕΙΑ: Δρόμος Οικονόμου αριθ. 4 | ΑΡΙΘ. 242

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΨΥΧΑΡΗΣ. 'Η «Αρρωστη Δούλα» (συνέχεια).
- Ο Σολωμός.
- ΚΡΙΣΝΑ. 'Η Λαζιμή.
- ΞΕΝΙΓΕΜΕΝΟΣ. 'Ανοιχτά γράμματα.
- ΗΛΙΑΣ ΣΤΑΥΡΟΣ. 'Η εθνική γιορτή στην Κέρκυρα.
- ΙΕΙΟΝΑΣ. Σαβατόβραδα.
- ΠΟΙΗΜΑΤΑ. Μιχ. Γ. 'Αβλιγος, Μ. Φιλήτας.
- ΠΑΡΑΓΡΑΦΑΚΙΑ—Ο,ΤΙ ΘΕΛΕΤΕ—ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ.

Ο ΣΟΛΩΜΟΣ

(Ομιλία του Ψυχάρη, γινόμενη στις 4 του περασμένου Μάρτη, σε μιὰ συνέδρια της Ligne Française pour la défense des droits de l' Hellénisme, στο Παρίσι).

Γοργά περνάμε μέσα στις δουλίες μας κάθε δύναμη της νέας Ελλάδας. Από την επιθεώρηση δεν πρέπει να λείψη η φιλολογία. Μάλιστα θάπρεπε να της δοθῆ πῶς πλατύς τύπος, άνίσως εἴταν αὐτό βολετό κ. ἀν.μποροῦσα νὰ τὸ κέρωι σὲ μιὰ ὥρα, σήμερα.

Εὐτυχισμέν' οἱ λαοὶ ποὺ γράψαν! Εὐτυχισμένοι κ' ἐκεῖνοι ἀκόμα ποὺ μονάχα ὄνειρευτήκαν, κὶ ἄς μὴ μπορέσανε νὰ μᾶς περάσουν τόνειρό τους παρὰ σὲ παραμύθια, ποὺ πάντα θὰ μᾶς νκουρίζῃ ὁ γλυκὸς τους ἀντίλαλος! Οἱ προνομιούχοι αὐτοὶ λαοὶ δουλέψανε γὰρ τοὺς ἄλλους. Ὅλοι οἱ μεγάλοι φιλολογικοὶ καιροὶ εἶναι ὄραιοι καιροὶ ἀνθρωπισμοῦ. Κὶ ἀλθθεις, τειριχῆς: νὰ παρατηρήσουμε πὼς ἡ φιλολογία, δηλαδὴ ἡ ἀνάγκη νὰ ξεφανερωθῆς, ἡ ἀνάγκη νὰ ξεσπάσῃς, εἶναι τὸ σημάδι ποὺ σημαδεύει τοὺς γενναϊοκαρδοὺς λαοὺς. Οἱ λαοὶ ποὺ δὲν ἔχουνε φιλολογία εἶναι οἱ ἐγωῖστές λαοί. Ὑποτάζουν, ἢ γιὰ νὰ ποῦμε καλλίτερα, δὲν ζέσουνε νὰ ὑποτάξουν, ἀλλὰ δὲ ζοῦνε παρὰ γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους μέσα σὲ ὅ,τι κυριεύουν. Κ' ἔτσι, καθὲ ποὺ φύγανε, δὲν ἀφίνουν τίποτα πίσω τους παρὰ ἓνα ὄνομα, μυστηριώδικο κάποτε, ποὺ κάνει ἀργότερα τὸ φιλόλογο νὰ στοχάζεται, κάποι' ἓνα ὄνομα μιστημένο γιὰ πολὺ καιρὸ ὕστερ' ἀπὸ τὸ διαβά του καταχτητῆ. Τέτοιοι εἶναι οἱ Οὐνοί, ποὺ κράζανε τὸ βασιλιά τους πατέρα—αὐτὸ, καθὼς ζέρετε, σημαίνει τὸνομα 'Απίλας—καὶ ποὺ δὲ μεταχειρίζοντανε ὡς ἀδερφοὺς τοὺς ἀνθρώπους. Τέτοιοι καὶ οἱ Τούρκοι, ὡς θάφραμιστοῦνε μιὰ μέρα. Ἡ ἀνθρωπότη δὲ θὰ τοὺς χρωστᾷ κανένα καλὸ, καὶ μιὰ μονάχα εἶναι ἡ δούλεψή τους πρὸς τὴν 'Ελλάδα: ἡ περιφημὴ της ἐπανάστασι.

Ὁ ποιητὴς Σολωμός, ποὺ γι' αὐτόνε θὰ σὰς μιλήσω σήμερα, ξαναδίνει ἀπάνου στὴ νέα 'Ελλάδα τὴ συντριμμένη ἀπὸ αἰῶνες ἀλυσίδα της μεγαλόπνοης φιλολογίας. Ἀρχίζει τὸ ποιητικὸ του ἔργο δ

Σολωμός—καὶ δὲν εἶναι τοῦτο τύχης ἀποτέλεσμα—μὲ τὸ ἄρχισμα τοῦ ἴδιου πόλεμου γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία. Ἀπὸ τὰ 1824, μὲ τὸν Ὑμνο του πρὸς τὴ Λευτεριά ὁ Σολωμός τραγουδοῦσε τὰ πρῶτα κατορθώματα τοῦ σηκωμοῦ ἐκεῖνου, ποὺ εἶναι, βεβαιότατα, ἐν' ἀπὸ τὰ πὸ ὁμορφὰ ψυχικὰ ζυπνητήρια ποὺ ἀκουστήκανε ποτέ.

Γιὰ νὰ καταλάβουμε ὅλη τὴ σημασία τοῦ ἔργου τοῦ Σολωμοῦ, γιὰ νὰ ξηγήσουμε τὸ παράξενο φαινόμενο ποιητῆ ποὺ ξεφυτρώνει ἄξαφνα κὶ ἀπροετοίμαστα σὲ μιὰ χώρα, ὕστερ' ἀπὸ τὴ σιωπὴ πολλῶν αἰῶνων ποὺ σώπαινε ἡ ποίησι, ἀνάγκη νὰ τὸ ξαναβάλουμε μέσα στὸν ἠθικὸ ἀέρα ποὺ γεννήθηκε. Πρέπει νὰ σὰς πῶ λίγα λόγια γιὰ τὸ νοῦ τοῦ σηκωμοῦ ἐκεῖνου. Δὲ θὰ σὰς ξαναπαραστήσω τὴν ἱστορία του. Θέλω νὰ σὰς γοργοδείξω κάποιες ἀφορμὲς του. Θὰ μᾶς ξαναφέρουνε—μάλιστα ἡ δεύτερη—ἓσα ὁλοῖσα στὸ Σολωμό. Τὰ πράματα ποὺ μᾶς φαίνονται φυσικώτατα ἔχουνε βαθεῖς αἰτίες, συχνὰ δύσκολες νὰ ξεδιαλυθοῦν.

Ποιῆς εἶναι: οἱ ἀφορμὲς ποὺ φέρανε τὸ σηκωμὸ τῆς 'Ελλάδας:

Εἶναι πολλαπλές. Τρεῖς θὰ κρητήσω, σημαντικές. Εἶναι πρῶτα ἡ τούρκικη βλακεία καὶ ἀγριὰδα, πάντα ταιριαστές. Ὁ κύριος δὲ συχωρᾷ παρὰ τὰ πρόσωπα ποὺ εἶναι ἀπαρητητές καὶ ποὺ σέρονταν. Ἡ ζωὴ κάταντοῦσε ἀθιωτῆ. Ὅμως δὲ φτάνει ὁ λόγος αὐτός. Μπορεῖ νὰ ὑπάρξουν τυραννισμένοι λαοὶ ποὺ τοὺς ἀφομοιώνει ὁ νικητῆς, ποὺ τοὺς χωνεύει μέσα στὸ δικὸ του λαό. Τότε σηκώνεται ὁλόκληρος ὁ λαός. Δὲ στοχάζεται γιὰ τοῦτο νὰ σκηματίση ξεχωριστὸ ἔθνος.

Εἴτανε λοιπὸν κάτι ἄλλο. Εἴτανε ἡ μεγάλη ἰδέα. Τὸ ξαναπάρσιμο τῆς Πόλης. Σκόπιμα τὴν ἀνάφερα τὴ μεγάλη ἰδέα, πρὶν νὰ μιλήσω γιὰ τὸ εθνικὸ αἶσθημα, γιὰτὶ τὸ εθνικὸ αἶσθημα σαρκώνονταν ἓσα ἓσα τότε σχεδὸν ὁλόκληρο στὴ μεγάλη τὴν ἰδέα.

Μὰ ἀπὸ ποῦ ἦρθ' ἐκεῖνη στοὺς 'Ελληνες; Ἀπὸ τὴν ἀρχαία 'Ελλάδα; Ὁχι. Ἡ ἀρχαία 'Ελλάδα δὲν εἶχε τίποτε νὰ κάμῃ μὲ τὴν Κωνσταντινούπολη. Οἱ 'Ελληνες τοῦ 1821 θέλανε νὰ γίνον ἓνα ἔθνος. Μὰ τὸ νόημα τῆς εθνικῆς ἐνότης οἱ ἀρχαῖοι: 'Ελληνες δὲν τὸ εἶχανε ποτέ τους. Ξαναβρίσκουμε ὕστερα, πολὺ ἀργότερα, στὴν ἴδια τὴν 'Ελλάδα κάτι τι ἀπὸ τὸ νοῦ τους: ὅμως ὄχι στὰ 1821. Ὁ Σάβας μᾶς ἔδωκε σημαντικὰ κείμενα γιὰ τὴ φιλολογία καὶ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Κρήτης στὸ μεσαιῶνα. Στὸ 17ο αἰῶνα ἡ Κρήτη, ξεχωρισμένη, ἀπὸ τὸ 12ο αἰῶνα, ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, ὠνειρεύτηκε τὸ λυτρωμὸ ἀπὸ τὴ Βενετανικὴ σκλαβία. Νομίζετε πὼς ἐκεῖνη τὴ στιγμή στοχάστηκε νὰ σκηματίση ἓνα ἑλληνικὸ βασίλειο; Ὁχι, κὶ ὁ λόγος εἶναι περίεργος. Εἴτανε, κείνη τὴν ἐποχὴ, στὴν Κρήτη κάτι ὡς κλασσικὴ

ἀναγέννησι, ὄχι στὴ γλῶσσα (οἱ Κρητικοὶ ποτέ του δὲ στοχαστήκανε νὰ ξαναφέρουν τοὺς ἀρχαίους γραμματικούς τύπους) μὰ στὴν ἴδια τὴ φιλολογία, στῆς οὐσία. Θέλανε δικὸ τους θέατρο. Εἶχανε ποιητῆς. Οἱ ποιητῆς ἐκεῖνοι, μὲ τὴ νέα τους γλῶσσά ξανασταῖναν τὶς δοξασμένες θύμησις τῶν περασμένων, καὶ βάζανε τὸ μεγαλοῆσι τοὺς κάτου ἀπὸ τὴν προστασία τοῦ Δία. Θέλεγε κανεῖς πὼς ἔφτανε τοῦτο γιὰ νὰ τοὺς γιομίσῃ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῶν προγόνων τους, ἀφοῦ ἔνως ἀπὸ τοὺς ποιητῆς αὐτοὺς, μέσα σ' ἓνα μεγαλόπρεπο ὕμνο πρὸς τὴ Λευτεριά, ζητᾷ τὴν ἀνεξαρτησία γιὰ τὴν Κρήτη του, ποὺ γύρω της περιπλεγμένοι στεκόνταν οἱ ἄλλοι 'Ελληνικοὶ τόποι. Ἐτσι τὸ ἀξιοθάμαστο νησί, ποὺ σήμερα λαχταρεῖ ἀκόμα γιὰ νὰ ἐνωθῆ μὲ τὸ ἑλληνικὸ βασίλειο,—καὶ θὰ τὸ κατορθώσῃ—ὠνειροπολοῦσε, καὶ σ' αὐτὸ τὸ 17ο αἰῶνα—τὸ ἀποκεντρωτικὸ τόνειρο τῶν ἀρχαίων.

Τὸ ὄνειρο τῶν πολεμιστῶν τοῦ 1821 εἶναι ὅπως διόλου ἄλλο. Δὲν τοὺς τραβᾷ μονάχα ἡ δόξα τῶν προγόνων. Ἡ ἰδέα τῆς εθνικῆς ἐνότης, ἡ ἰδέα ποὺ ἔχουνε τοῦ Κράτους, τοὺς ἔρχεται ἔσ' ἀπὸ τὸ Βυζάντιο. Ὅποιος λέει Βυζάντιο, λέει Ρώμη σχεδὸν πάντα. Κ' ἔτσι μιὰ ὄψη ἀπὸ τὶς κυριώτερες τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασις μᾶς παρουσιάζει ἓνα ἁρμονικὸ συνταίριασμα τοῦ ρωμαϊκοῦ νοῦ μὲ τὴν ἐνότητα, κα τοῦ ἑλληνικοῦ νοῦ μὲ τὶς δοξασμένες ἐνθύμησις, καὶ συνοψίζει ἀπάνω της τὴ σκέψῃ τῶ δυὸ πὶς τρανῶν λαῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Τὸ σημειῶνω ἐδῶ πρὸς τιμὴ τῆς μεγάλης αὐτῆς ἰδέας, τῆς ἀδικα συχνὰ περιγελασμένης. Ὅσο βαθιὰ μπήκανε μερικὲς λατινικὲς λέξις στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὅσο ριζώσανε στὴ γλῶσσα μερικὰ ὀνόματα λατινικῶ μνηῶν, ὅμοια καὶ ἡ μεγάλη ἰδέα ἀγκυροβόλησε στὶς ἑλληνικὲς καρδιές. Βγαίνει ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τῶν περασμένων, εἶναι ἱστορικὸ γεγονός, ποὺ δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ τὸ λογαριάζουμε. Θὰ μοῦ παρατηρήσουν πὼς πάντα, εἶναι μιὰ ἰδέα. Μὰ δὲ γνωρίζω στὸν κόσμῳ τίποτε πραχτικώτερο. Μόνη ἡ ἰδέα (l' ideal) ποὺ ζητᾷ θὰ σὲ κάμῃ νὰ κατορθώσῃς κάτι: καὶ γιὰ νὰ σημαδέψουν τὴν Κωνσταντινούπολη, οἱ 'Ελληνες πετόχαν τὴν 'Αθήνα.

Ἡ τρίτη ἀφορμὴ τοῦ σηκωμοῦ τοῦ 21 μὲ ξαναφέρνει στὸ Σολωμό. Σὲ κάποια ἀπὸ τὶς σημειωσούλες του ποὺ ἀγαποῦσε νὰ σκορπᾷ στὸ χαρτί, διαβάζουμε τοῦτα: «Κεὶ ἡ τούρκικη τυραννία ἐφθασε εἰς τὸ ἄκρον: τότε οἱ ἐρμῆες καὶ τὰ βουναῖ ἐγιναν προσκυνητήρια ἐλευθερίας, ἐγιομίσανε θεοὺς, καὶ οἱ ἀντίλαλοι ἠχολόγησαν ἀπὸ ἔρημα καὶ ὑψηλὰ τραγοῦδια». Νὰ ἓνας λόγος ποὺ μὲ κάνει νὰ συλλογιέμαι. Ὑπάρχει στοὺς λαοὺς, καθὼς καμιά φορὰ καὶ σὲ κάποια ἄτομα, κάποις στερεὸ καὶ μυστικὸ ψυχόρητο, ποὺ τοὺς μνηαῖ τὴν ἀξία τους, ποὺ τοὺς βεβαιώνει τὴν ἀξία τους, θέλω νὰ πῶ τὴν ἀ-

ξία τους τή μελλόμενη, τή διανοητική ἀρετή που μπορεί να μη κατωρθώσαν ακόμα να τή δείξουν. Οι 'Αθηναίοι στους μηδικούς πολέμους δὲν υπερασπίζονταν τὸν Ὀμηρο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ Σοφοκλῆ καὶ τὸν Εὐριπίδῃ καὶ τὸ Θουκυδίδῃ καὶ τὸν Πλάτωνα. Σύμπτωση χαρακτηριστική ὁ Μπότσαρης εἶπε μαζί τραγουδιστῆς καὶ πολεμιστῆς, καθὼς εἶπανε κι ὁ Σοφοκλῆς ποιητῆς μαζί καὶ στρατηγός. Δὲν εἶναι λοιπὸν ὁ πόλεμος, καθὼς τὸ θέλουνε πολλοί, πού κλεῖ μέσα του δὲν ξέρω ποιὲς δημιουργικὲς δυνάμεις γιὰ τὴν ποίηση. Τὰ μεγάλα φιλολογικὰ ἀντίσματα φυτρώνουν, ὡς εἶναι καὶ δυνάμει, πρὶν ἀπὸ τὴν μάχη, καὶ τὴν ἀπόδειξη μᾶς δίνει τὸ πὼς δὲν τὴν ἀκολουθῶνε πάντα. Δὲ βλέπουμε νὰ γεννησαν οἱ Τούρκοι ἔργα, ὅποια, ὕστερ' ἀπὸ τὸ 1453. Ἐνας ἄλλος τόπος, ἀξιοθάμαστος ἀπὸ τὴν πλούσια ψυχὴ τῶν ποιητικῶν του δώρων, εἶναι γιὰ μᾶς παραδειγμα πῶς χτυπητὸ ακόμα. Ἀπὸ τριάντα χρόνια κ' ἐδῶθε ἡ γῆ τοῦ Γκαίτε, τοῦ Σίλλερ, καὶ τοῦ Ἄϊνε σπαίνε. Μοναχὰ στὰ τελευταῖα χρόνια τούτα, σὲ καιροὺς ὅλων διόλου εἰρηνικοῦς, φανῆκαν κάποιοι λογοτέχνες. Σὰς ἀνάφερα παραπάνου τοὺς Κρητικούς στὸ 17ο αἰῶνα. Καθαρὰ μᾶς δείχνουν πὼς τὸ φιλολογικὸ δαιμόνιο ζυπνάει πρὶν ἀπὸ τὰ ὄπλα, γιὰ τὴν ἀποδοξία τούτα οἱ Κρητικοὶ δὲν τὰ εἶχανε μεταχειριστεῖ· τὰ ἀνεξερεύνησαν μόνον. Ἐνας λαὸς βλέπει πὼς κινεῖται ἡ διανοητικὴ του, καὶ κρυμμένη ακόμα, ἀνάπτουσα σηκώνεται τότε, γιὰ νὰ δώσῃ λεύτερο δρόμο στὸ πνεῦμα του.

Ἔτσι ὁ Σολωμός φτάνει στὴν ὥρα γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸ νοῦ τῆς φυλῆς του. Βλέπουμε πὼς τὰ δημοτικὰ τραγούδια—τὰ πῶς ὁμορφα διαμάντια τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας—τὰ κλέφτικα τραγούδια, κι ἄλλα ακόμα, ἄξαφνα προβάλλουν ἀπὸ παντοῦ, πρὶν ἀπὸ τὸ 1821, ὕστερ' ἀπὸ μακρὰ ποίητικὸ πού στάθηκε ὅσο στάθηκε καὶ τὸ Βυζάντιο, γιὰ τὴν καλὰ καλὰ, ἐξὸν ἀπὸ κάποιες σπάνιες ἐξαιρέσεις, δὲν ὑπάρχει βυζαντινὴ φιλολογία, ἀνίσως μὲ τὸ ὄνομα φιλολογία ἐνοοῦμε ἔργα φαντασίας. Οἱ Βυζαντινοὶ στέκονται πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸ λαὸ. Ὁ Σολωμός ἐμπνεύστηκε συγκρατητὰ ἀπὸ τὴ δημοτικὰ Μούσα. Καιρέτισε σὰ γεγονὸς μεγάλο τὴν ἐκδοσὴ τῆς συλλογῆς τοῦ Φωριέλ. Ἐάνοιξε τοὺς ποιητικούς καὶ καλλιτεχνικούς θησαυροὺς πού κλειούσανε τὰ τραγούδια ἐκεῖνα. Μὰ μπορεί κ' ἕνας ἄλλος λόγος νὰ τὸν ἔκαμε νὰ μεταχειριστῆ τὴ μητρικὴ του γλῶσσα, καὶ ὄχι τὴν τεχνητὴ καὶ δασκαλικὴ γλῶσσα πού

γράφονταν τότε γύρω του καὶ πού εἶναι καθεαυτὸ ἀντιπρόσωπὸς τῆς ἑνὸς ἀποκλειστικὸς φιλόλογος, ὁ Κοραΐης. Λένε πὼς μιὰ φορὰ, περπατώντας στὴ Ζάκυθο, ἀπάντησε κάποιον ζητιάνον, πού, γιὰ νὰ κερδίσῃ τὸ ψωμί του, πήγαινε στὴς πόρτες τῶν ἀρχόντων κι ἀπάγγελε στίχους, σὰ τοὺς δημοτικοὺς καιροὺς. Ὁ ποιητῆς συγκινήθηκε κατὰβαθα. Καὶ κατάλαβε. Καὶ εἶπε: «Νὰ πὼς πρέπει νὰ τραγουδῶ! Νὰ ἡ γλῶσσα μου!»

Κι ἀληθινὴ ἂ δὲν εἶναι ἡ ἱστορία, εἶναι συμβολικώτατα πλασμένη. Ὁ ποιητῆς εἶναι τόσο πῶς πολὺ ἀνθρώπινος, ὅσο ἀποτείνεται σὲ πῶς πολλοὺς ἀνθρώπους. Πολὺς λαὸς μὲ ἀκολουθεῖ, ἔλεγε στὴ Ναυσικά ὁ Ὀδυσσεύς. Ὁ ποιητῆς πρέπει νὰ μπορῆ νὰ λήσῃ σὺν τὸν Ὀδυσσεύς.

Ὁ Σολωμός εἶπανε στὸ ὕψος τοῦ ἔργου του. Στάθηκε μεγάλος ποιητῆς· ποιητῆς πού δὲν εἶναι σὲ τίποτε πῶς κάτω ἀπὸ τοὺς συντεχνίτες, ἀπὸ τὰ δέριφια του στὴν Εὐρώπη. Μὰ κατὰ ἄξαφνα μὲ στενωχωρεῖ. *Neograeca sunt; non leguntur!* Κ' εἶπειτα ὅλοι ἐδῶ δὲν εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ξέρουν τὰ νέκ Ἑλληνικά. Θὰ μπορούσα μὲ τὸ βιβλίον στὸ χέρι—ἕνα μόνον βιβλίον μᾶς ἄφησε ὁ Σολωμός—νὰ σὰς κάμω νὰ δῆτε χεροπιστὰ κάποιες ὁμορφιές του. Θὰ μοῦ παρατηρήσετε ἴσως πὼς τὴν ὁμορφίαν τὴν αἰσθάνεται κανεὶς, πὼς ἡ ὁμορφία δὲν ἀποδείχεται. Πάντα σωστὸ δὲ μοῦ φαίνεται νὰ εἶναι τούτο. Συχνὰ ἡ ὁμορφία χρειάζεται νὰ τὴν καταλάβουν, γιὰ νὰ τὴν αἰστανθοῦν. Κι ακόμα κατὰ ἄλλο. Μπορεῖ κανεὶς νὰ δείξῃ, σχεδὸν μαθηματικὰ, ποιοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, ἀνάμεσα τοὺς ποιητῆς, πού ἀξίζουν νὰ λέγονται μεγάλοι ποιητῆς. Καὶ θὰ δοκιμᾶσω νὰ σὰς παραστήσω ἐδῶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μεγαλόπνοης ποίησης, καθὼς τουλάχιστον παρουσιάζονται σ' ἐμένα. Καὶ θὰ δοῦμε ποῖα ἀπὸ τὰ σημάδια κείνα βρίσκονται στὸ Σολωμό.

Τὸ σημάδι πού ξεχωρίζει, γενικώτατα, σὲ ὅλους τοὺς χρόνους καὶ σὲ ὅλους τοὺς τόπους τὸ μεγάλο ποιητῆ εἶναι ἡ ἐμπνευστὴ πού ἀπὸ τὸν πρῶτο στίχον ἀναβροῦζει κι ἀμέσως ἀποκρυσταλλώνεται ἐννοῶ τὸ στίχον τῆς ἀρχῆς, τὴ δύναμη ἐλόκληρου τοῦ κομματιοῦ, εἴτε στὸ ἠρωϊκὸ, εἴτε στὸ αἰσθητικὸ εἶδος· φτάνει ὁ στίχος αὐτὸς νὰ τὸ λήξῃ ἀμέσως ὅ,τι θέλει νὰ πῆ, ἀπάντεχος καὶ τελειωτικός. Ὁ Μπωντελαίρ ἔχει πολλοὺς τέτοιους στίχους, πού σὲ χτυποῦν ἀμέσως.

La servante au grand coeur dont vous [étiez jalouse.

Κι ὁ Σολωμός εἶναι γιομάτος ἀπὸ τέτοιους στίχους.

(Ἐδῶ ὁ Ψυχάρης ἀναφέρει παραδείγματα ἀπὸ στίχους τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Σοφοκλῆ, καὶ ἱσαλοῦθε!)

Νόμος γιὰ τοὺς τέτοιους λογιῆς στίχους εἶναι πὼς πολλὲς φορὲς τοὺς ἀκολουθῶνε στίχοι ἀδυνατώτεροι, στίχοι κακοὶ, καὶ οἱ κακοὶ τούτοι στίχοι εἶναι μάλιστα σημάδι ἀπὸ τὰ πῶς θετικὰ γιὰ νὰ γινῶνε κανεὶς ὄχι βέβαια τὴν τέλειον στιχοπλόκον, τὸν καλὸν ποιητῆ, μὰ τὸ μεγαλοφτερο ποιητῆ. Ὁ ἄλλος κανεὶς πὼς οἱ μετρημένοι ποιητῆς (poetes moyens) δὲν ἔχουνε τὸ θάρρος νὰ δυνάτωνε. Οἱ ἄλλοι, δὲν τοὺς μέλει γι' αὐτό. Βλέπετε πὼς μήτε ὁ Σοφοκλῆς ἐξοφῶνε ἀπὸ τὸν κανόνα τούτο. Κι ακόμα δὲν τὰ ξέρουμε ἀκριτὰ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, γιὰ νὰ ξανοίξουμε κ' ἐκεῖ τὰ χυτὰ τῶν πολὺ ἀνθρώπινων αὐτῶν ἐλαττωμάτων, πού ἀμέσως μᾶς παρουσιάζονται τοὺς νεώτερος. Σὰς ἀνάφερα τὸ Μπωντελαίρ. Εἶναι γιομάτος ἀπὸ ἐλλεινὰ κατρακυλισματα. Κι ὁ Σολωμός ἔχει τὸ μέρος του μὲ τὸ παραπάνου. Ὁ Βινυ, πού ὅταν πεταῖ, πετᾶει ψηλότερ' ἀπ' ὅλους, ἔχει σελίδες κουραστικές. Ὁ Λαμαρτίνος κι ὁ Μυσσέ, πού πάντων ὁ Λαμαρτίνος, πληρώνουνε τοὺς μεγάλους στίχους τοὺς μὲ σταματήματ' ἀπότομα καὶ κακὰ.

Θυμοῦμαι μιὰ βραδιά ἕνα λόγο τοῦ Οὐγκώ πρὸς ἕνα νεὸ ποιητῆ,—γιὰ τὸν Οὐγκώ καθὲ ποιητῆς εἶπανε νεός.—Ὁ ποιητῆς ἤθελε νὰ τοῦ διαβάσῃ ἕνα ποίημα, κι ὁ Δάσκαλος τότε ρώτησε πόσοι στίχοι εἶπανε. Εἶπανε διακόσιοι! Ὁ Οὐγκώ, εὐγενικός πάντα, κοπλιμεντάρισε πρῶτα τὴν κυρίαν πού βρίσκονταν ἐκεῖ, κ' εἶπειτα γύρισε πρὸς τὸν ποιητῆ, καὶ τοῦ εἶπε:

— «Κύριε, κανεὶς δὲν ἔκαμε στὴν ἀρχὴν διακόσιους ὁμορφους στίχους».

Ὁ λόγος εἶναι βαθύς. Ὁ στίχος συγκρατῶνε καὶ φωτᾶει. Ὁ πεζὸς λόγος ξεδιπλώνει. Γι' αὐτὸ τὴ στιγμὴ πού πρωτοπροβάλλῃ σὲ μιὰ χώρα ὁ πεζὸς λόγος—ἐννοῶ τὴ φιλολογικὴ πεζογραφία—εἶναι τὸ πῶς σπουδαῖο γεγονός, ἄλλα ἕνα ἀνέβασμα, τὸ ἀνέβασμα τῆς λογικῆς. Στὸ ἐξῆς ἡ σέψῃ ἀκολουθεῖται, κρινεται, κοιτάζεται, χιτίζεται. Τίποτα δὲν εἶναι δυνατὸ χωρὶς τὴν πεζογραφία, οὔτε ἐπιστήμη, οὔτε πρόοδο.

(Ἐδῶ ὁ Ψυχάρης μιλεῖ γιὰ κάποια ἄλλα γιομάτα τοῦ μεγάλου ποιητῆ, εἰκονοπλαστικὰ καὶ

ΨΥΧΑΡΙΣ

Η ΑΡΡΩΣΤΗ ΔΟΥΛΑ *

Κι ὡς ἀφήσουμε πῶς τὸ σπουδαῖο σκοπὸ τῆς βίβας—ἀπόλαψῃ κ' ἡ κουβέντα τοῦ κ. Μπούνο. Εἶπανε ἄθροπος σαράντα χρονῶ μόλις, κι ὄχι μόνον πρῶτης ἀρχδᾶς χειρουργός, παρὰ καὶ φοβερὰ ἐξυπνος ἕνας νοῦς ἀπὸ τοὺς λαμπροὺς ἐκείνους, πού τόντις λαμπουνε, πού καθὲ φῶς τάνταν κλοῦνε, πού τάνταν κλοῦνε μ' ἐφκολία κι ἀμέσως τὸ κλονε δικὸ τους. Ποιητῆς, μουσικός, ζυγράφος, ἱκανὸς σὲ ὅλα, καὶ γιατρός ἀξιόλογος. Τὸ ἤξερε. Καὶ τὸ καμάρωνε, ἴσως μὲ τὸ παραπάνω. Καμάρωνε μέσα του, κι ἀπὸ τοῦ εἶδνε θάρρος καὶ ἄραση καμάρωνε ὅμως καὶ μπροστὰ τοὺς ἄλλους· ἀπὸ πάλαι τοῦ εἶδνε περηφάνια καὶ πείσμα, γιὰ τὸ δυσχερῆς τοὺς συναδέρφους. Ἐναν ἕναν εἶχε πάρε τοὺς διαφοροὺς καὶ δύσκολους βαθμοὺς τῆς γιαιτροσύνης, τὰ νάπαιζε κανένα παιγνίδι πού δὲν τοῦ κόστιζε μήτε τὸν παραμικρὸ κόπο. Ἔτσι μόρφωσε γνώμη, πὼς εἶδος ξέταση κ' ἡ

* Ἡ ἀρχὴ του στὸ 228 φύλλο.

ζωὴ φτάνει νὰ ποκρίνεσαι ὀρθὰ κοφτὰ, καὶ πέτυχε. Μὰ πρέπει καὶ νὰ ἐμαθεῖς ἄμα ἐμαθεῖς, τέλειωσε, ξέρετε. Ὁ κ. Μπούνος τὸ ἤξερε καὶ τούτο. Ἦξερε ὁ κ. Μπούνος· ἤξερε τὸ καθετῆς. Τέτοιο καὶ τῆλη θινὸ γινώρισμά του, πού ἤξερε δηλαδῆ. Τέτοια καὶ τὰ ψυχολογικά του. Ἡ βίαση του ἐκείνη στὸ Νοσοκομεῖο, ἡ περὶφημη, ἡ ἀστροπελεκήσια, ἡ γνωστὴ σὲ πορτιέρηδες καὶ νοσοκόμους, ἡ βίαση πού τὴν ἔτρεψε ὁ κόσμος, ἂν τὴν ξεδιαλίση, βίαση καθαρὸ δὲ θὰ σοῦ φανῆ· δὲ βιαζότανε, πού νὰ πῆς, ὁ κ. Μπούνος· ὁ κ. Μπούνος ἤξερε. Ἦξερε καὶ βιαζότανε. Ἦξερε πὼς ἐπρεπε νὰ βιαστῆ καὶ πότε. Ἀντίληψη γοργή, γοργὴ πράξη· νὰ ὁ σωστὸς ὁ ἄθροπος. Νὰ καὶ τί σήμαινε βίαση γιὰ τὸν κ. Μπούνο. Γιατὶ ὅμως τόση γοργάδα; Γιατὶ ξέρετε. Ἀντιλαβάνεται γοργὰ, γοργὰ πράττει. Ὅταν ἤθελε ὁ κ. Μπούνος, δὲ βιαζότανε διόλου, καὶ μάλιστα φουμιζανε στὰ Παρίσια μιὰ του θεραπεία πού βίασταζε τρία χρόνια, μόνον καὶ μόνον γιὰ τὸ λόγο πού βάλθηκε ὁ γιατρός μᾶς καλὰ καὶ σώνει, νὰ γλυτώσῃ τὸν ἄρρωστο χωρὶς χειρουργίαν. Ἦξερε βέβαια καὶ τότες, μὰ θὰ δῆς ἂν τὸ ξετάσης κι ἀπὸ, πὼς καὶ τότες ἤσυχασε βιαστικά. Ἦξερε ὁ κ. Μπούνος πότε χρειάζεται βίαση καὶ πότε δὲ χρειάζεται. Ἀκό-

μη καὶ στὴν ἀργητὰ, ἡ ἀντίληψῃ του γοργή.

Ὁ Ἀντρέας, σὺν μπῆκε στὸ σπουδαστῆρ· τοῦ φίλου του, τὸν ἤθερε πῶς πολὺ κουρασμένο παρὰ νεβρικό. Ἀπὸ τοῦ ἄρεσε κάπως. Ὁ ταχτικός, ὁ κλονικός ὁ Ἀντρέας σιχαίνονταν, μπορεῖ καὶ νὰ μιλοῦσε κατὰ ταράχη, καθὲ βίαση. Δὲ γινώριζε ὅμως κατὰβαθα τὸν κ. Μπούνο. Νόμισε, γιὰ τὸν ἔλεπε ἡσυχὸ στὴν πολυθρόνα του, πὼς δὲ βιαζότανε ὁ γιατρός ἐκείνη τὴ στιγμὴ· βιαζότανε ὅσο κ' ἐπὸ Νοσοκομεῖο, ἂν καὶ δὲν ἐμοιάζε βιαστικός, ἐπειδὴ βιαζότανε μέσα του, κι ὁ Ἀντρέας δὲν καταλαβένε πὼς γιὰ τὸν Μπούνο βίαση θὰ πῆ ἀπόφαση. Ἀποφασισμένος ὁ ἐξοχώτατος κι ἀπὸ τὰ πρῶτα λόγια τοῦ Ἀντρέα. Ῥώτησε γιὰ τὴν Κατινούλα, πού τὴ γινώριζε κι ἀπὸ τὴν Κερμαρία σὺν ἤθερε μιὰ φορὰ τὸ καλοκαίρι· εἶπειτα ρώτησε μὲ κάποιον ὕψος ἀδιάφορον· σὰ λιγάκι σαχλὸ, ἕνα ὕψος ὅπου μόλις ξεδιακρίνετε μιὰ ἡμερὰ, μιὰ γλυκεῖα περιφρόνηση, λὲς καὶ τὸ θωροῦσε περιττὸ νὰ βωτήσῃ, ἂν ἐκεῖ κάτω στὸ Μπ... τοῦ κ. Σεβιλά, στὴν Κλινικὴ του, τῆς εἶχανε καμὲ καθετηριασμό. Δίσταξε μιὰ στιγμὴ ὡσπου νὰ ποκρίθῃ ὁ κ. Ἀντρέας, κι ἀποκρίθηκε στὴ θέση του ὁ κ. Μπούνος.

— «Ὅχι, ἐνοοῖται. Δὲ θὰ ἔχουνε καὶ τὰ μέσα».

πτιχοπλαστικά, δείχνοντας παραδείγματα από το Σολωμό, κι από άλλους ποιητές αρχαίους και νεώτερους, και εξακολουθεί :

Είναι κάποιο άλλο χαρακτηριστικό βαθύτερο, σπανιότερο χάρισμα, μιὰ χωριστή ἀρετή, που τὴ χαίρουνται λίγοι προνομιοῦχοι. Ὁ Σολωμός ἔγραψε, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, δύο τραγούδια γιὰ ἕνα βοσκὸ καὶ γιὰ μιὰ βοσκοπούλα που πεθάναν. Θὰ τὰ δῆτε στὴ συλλογὴ τῶ δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ Πάσσοβ. Ὁ ἐκδότης τους τὰ πῆρε γιὰ δημοτικὰ τραγούδια. Δὲν ἔφταιγ' ἐκεῖνος. Εἶχανε γίνει δημοτικά. Ὁ Σολωμός πέρασε στὴ θέση τοῦ ἀνόνομου ποιητῆ. Εἶναι ἴσως αὐτὴ ἡ πιὸ μεγάλη δόξα που μπορεῖ νὰ τύχη σὲ ποιητὴ, καθὼς εἶναι γιὰ κάθε συγγραφέα ἡ πιὸ βέβαιη τιμὴ, νὰ λένε καὶ νὰ ξαναλένε τοὺς στοχασμοὺς του χωρὶς νὰ τὸ ξέρουν, καὶ καμιά φορὰ κ' ἐκεῖ που τὸν πολέμου. Γιὰ νὰ φανιστῆ ἔτσι μέσα στὸ πλῆθος στοχασμοὺς πὼς χρειάζονται διαλεγτὰ χαρίσματα. Ὅλοι μας εἴμασθ' ἐν' ἀπείραγο πλῆθος ψυχῶν ἀγνωρίστων ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη που συναπαντιοῦνται. Καμιά φορὰ ἡ ἀστραπὴ ξεσπάει, ἢ γνωριμιὰ ἔγινε. Ὁ ποιητὴς περιμαζώνει τὴν ἀστραπὴ αὐτὴ που ἀπάνου της τοῦ ἔρθε, σὲ μιὰ ὠριμένη στιγμή, δάκρυ ἢ ψυχὴ τοῦ πλῆθους. Αἰσθάνθηκε καθὼς αἰσθάνεται, τροχάστηκε καθὼς στοχάζεται. Ἔδωκε τὴ μορφή στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ του.

Ὁ Σολωμός εἶχε αὐτὴ τὴν εὐτυχία. Γιὰ νὰ τὴν ἔχτιμήσουμε καθὼς τῆς ἀξίζει πρέπει νὰ καταλάβουμε πόσο εἶναι σπάνιο τὸ φαινόμενο σὲ ὅλες τὶς χώρες. Ὁ Γκαίτε ἐπῆλθε μὲ τὴ Μαργαρίτα του ἕνα τύπο ἀγαπημένο ἀπὸ τοὺς συμπατριῶτες του, καὶ πολλοὶ στίχοι τοῦ "Αἶνε κυκλοφοροῦνε στὶς γερμανικὲς χώρες. Κανέν' ἀπ' αὐτὰ τὰ τραγούδια δὲν ξέρω νὰ γίνε δημοτικὸ, καὶ κείν' ἀκόμα που ὁ "Αἶνε δανείστηκε τὸ θέμα τους ἀπὸ τὴ λογογραφία τῆς πατρίδας του. Ὁ Σαιξπηρός κατάρφερε νὰ στυλωθῆ στὰ δράματα του ἰθὺνικὰ πρόσωπα. Στὴ Γαλλία, ἀλλοίμονο! — ἔξιν καμιά φορὰ στὸ Μολιέρο — δὲν ἔχουμε τίποτε τέτοιο. Δὲν ἔχουμε ζωντανούς τύπους κερκοστατικούς τοῦ Γάλλου. Τὸ φαινόμενο τοῦτο κρατεῖται ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ γαλλικὴ φιλολογία εἶναι, κατὰ βῆθος, ἀριστοκρατικὴ. Τὸ ἐπιθετο αὐτὸ δὲ σημαίνει πὼς γράφεται σὲ γλῶσσα καθιερωμένη, ἀπὸ ἡ ἐλληνικὴ καθιερωμένη στὰ μετὰ μερικῶν φαίνεται ὅτι νὰ εἶναι προτυπο γιὰ τὴν ἀριστοκρατία. Ὁχι. Ὁ Μολιέρος ἔγραψε χωρὶς νὰ κτρίπεται : « Nicole, apportez moi mes pantoufles » καὶ ἡ ἀπλή

αὐτὴ φράση καθιερώνει μιὰν ἀρχὴ γραφῆς που κυριεῖ τὴ γαλλικὴ λογογραφία. Τὴ λέω ἀριστοκρατικὴ, γιατί οἱ σχολές ἀκολουθοῦνε, μίτρα στὴ φιλολογία τούτη, ἢ μιὰ πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀπὸ τὸ 170 αἰῶνα, που κυριαρχοῦσε ἡ κλασσικὴ σχολή. Καὶ λοιπὸν ὅποιος λείει σχολὴ πάντα ἀριστοκρατικίζει. Πρέπει νὰ νουθετοῦμε ἴσα μὲ τὸ Rabelais τὸν ἀσύγκριτα μεγάλο συγγραφέα, γιὰ νὰ ξαναζοῦμε τὸν καλὸ γαλλικὸ στάργαστῆρι του νὰ χύνη ὅλα τὰ ἀρχαῖα μέταλλα, τὸ σίδηρο, τὸ χάλκωμα, τὸ μπρούτζο καὶ τὸ χρυσάφι νὰ χτυπή μὲ τὸ σφυρὶ του σταμόνι, γιὰ νὰ σκαρῶση τὴν ἀρματωσιὰ που μὲ κείνη ἀνετα πορεύετ' ἕνας γίγαντας γεννημένος στὰ γαλλικὰ χῶματα, ἀπὸ τὴν παράδοση κι ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, συμβολικὰ κ' εὐκολα.

(Στῆλο φύλλο τελιώνει).

ΔΑΚΡΥΑ

ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ Ν. ΚΟΝΕΜΕΝΟΥ

Ἄνοι ἀνθὴ γιὰ τὸν τάφο σου, δάκρυα θερμὰ μοῖ δίνει, Γλυκὲ μου φίλε, ὁ πόνος μου, καὶ μὲ καὶμὸ θρηνώ. Τόσες γλυκὲς ἐνθύμησες γένονται τώρα ὀδύνη. Εἶναι φαρμάκι τὸ φίλι τοῦ τάφου, τὸ στεγνὸ.

Γέροντας... κλαίω γέροντας... καὶ παλαιὸ μου φίλο, Κ' ἡ Μοῦσα μου σὸν ποιητὴ θλιμμένη φάλλει φθὴ, Κι ὁ πόνος πνίγει τὴν καρδίαν... καὶ τρέμει σὸν τὸ φύλλο τοῦ φθινοπώρου που ὁ βορρῆς τὸ δέρνει σὸ κλαδί.

Φίλε γλυκὲ μου, ἐγέλασε μὲ τῆς ζωῆς τ' ἀσπίδα. Μ' ἀγάπησες... κ' ἐπόνεσες... κ' ἐδάκρυσες συχνά. Κ' ἔβηνε τὸ γέλιο σου κ' ὁ πόνος σου ἁρμονία. Καὶ μυροῦδάτα λούλουδα... κ' ἀμάραντα σεμνά.

Μέσα σὸν κόσμο ἐπάλεψες... κ' ἦσουν σὸν κόσμο ξένος. Τὰ φέματά του ἐμίσησε τὸ πνεῦμα σου τὸ ἄγνὸ, Κι ἀπέθανες παντέρημος, ὄσων... λησμονημένος, Πόσες καρδίαι σὸ στήθη σου πλασμένη ἀπὸ ὄρατι.

Ἄχ! στὴ ζωὴ τὴν ἄχαρη, που μὲ τρομάρα τόση, Εἶς τὴν ἀγάπην βεβαίως κρυφὴ παρηγορία, Ἡ Μοῦσα τὴν ἀπόλαυσι δὴ ἴδης νὰ σαβανώσῃ. Μαζὶ νὰ θάψῃ ὅληντῃ κορμιά μας καρδιά.

Καὶ Σὺ κορμιά μου καρδιά σὸν τάφο σου μοῖ παίρνεις, Κι ἀξένοι ἢ ἐρμιά μου πάντοτε μαζὶ μὲ τὴ ζωὴ. Ἀγαπημένα λόγια σου... πλέων... δὲν θὰ μοῖ στερῆς. Καὶ δὲν θὰ σβῆσῃ ἡ θλίψη μου ἕως τὴ στερῆν πνοή.

Γέροντας κλαίω γέροντας καὶ παλαιὸ μου φίλο, Κ' ἡ Μοῦσα μου σὸν ποιητὴ φάλλει θλιμμένη φθὴ, Κι ὁ πόνος πνίγει τὴν καρδίαν καὶ τρέμει σὸν τὸ φύλλο τοῦ φθινοπώρου, που ὁ βορρῆς τὸ δέρνει σὸ κλαδί
Κεφαλληνία ΜΙΧΑΗΛ Γ. ΑΒΔΙΧΟΣ

Τὸ εἶπε ἀπὸ μάλιστα μὲ καλοσύνη. Καὶ τόντις ὁ καθητηριασμός εἶναι ἀπλὸ χειροῦργημα καὶ δύσκολο συνήκη. Καθητηριαζέται στὴ Γαλλία, ὅπου ἔχει τέτοια σημασία ἡ λέξη, ὅταν ἀκούμπῃς τὸ στόμα ἐνὸς σουληναριῶ πνίγῃ στὴν μπασιὰ ἢ τοῦ δεξιῦ ἢ τοῦ ἄριστερου τοῦρητῆρα κ' ἔτσι τραβῆ, που νὰ παῦμε, τὸ νερὸ κατεστραίας ἀπὸ τὸ νεφρὸ, προτοῦ ἀνακατεροῦνε στὴ φουσκὰ καὶ τῶ δῶνε τῶ νεφρῶνε τὰ νερά. Πρέπει ὅμως τὸ σουληναρὶ σου νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ τρισκότιδο τῆς φουσκᾶς καὶ κεί μέσα νὰ βοῆ τὸ στενὸ τῆς τούπας. Ἄν ὅμως εἶχανε καμει τότες καθητηριασμοὺς τῆς Κιτινούλας, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ντῆξῃ περιττὸ αἷμα νὰ δοκιμάσῃ, ἀπὸ στὴ θέση ὅπου τὴν ἀρῆσανε ἢ τὴ βάλανε ὁ κ. Ἀμάρος καὶ ὁ κ. Λανζίος, ἔτσι κ' ἔτσι χαμένο εἶτανε τὸ κεφάλι.

Μὰ ὅποιος ξέρει δὲν ἔχει ἀνάγκη πάντα νὰ ζεταζῆ. Ὁ κ. Μπούνιος ἔξερε. Φυσικὰ, δὲν ἔξερε ὁ κ. Σεβιλᾶς. Ὁ κ. Σεβιλᾶς ἔφταιξε καὶ σὲ κάττι ἄλλο. Ἔδειξε, καθὼς εἶδαμε, τὴν πληγὴ ἀπὸ μέσα μὲ κλωστιστες μεταξί. Φοβερὸ λάθος. Τὸ μεταξὶ ἐρίθιζε τὸν κ. Μπούνιο. Τονὲ θύμωνε τὸ μεταξὶ ὅσο θύμωνε καὶ τὴν πληγὴ. Ὁ θυμὸς του ἀσπρὸς, δίχως φωτιά, δίχως κόκκινα μάγουλα καὶ φωνὴ φου-

στωμένη. Πεισματωμένος, ἴσχυος, ἀνώτερος — « Δέκα χρόνια τώρα που ἐπαψα τὸ μεταξί. Τὸ ξέρι τί κοστίζει στους ἀρρώστους. Δὲ γίνεται. Πρέπει κοκτ-γκούττι. Τὸ μόνο ».

Ἔχει ἐνοεῖται καὶ τὸ κοκτ-γκούττι τὰ κακὰ του. Μὰ ὁ κ. Μπούνιος ἔξερε.

Ἰστέρα, μὲ εἰρωνεῖα σὺδάρη, ἀφαντῆ, κρυφὴ κ' ὠργισμένη :

— « Θὰ γυρίσετε στὴν Κερμαρία σ' ἐννιά μῆνες, δὲν εἶναι ἀλήθεια ; Ἐγὼ λέω, τοὺς ἐννιά μῆνες, νὰ θεραπεύσετε, νὰ βουκαζέτε τὴν ἀρρώστη ὅπως ὅπως. Ἔπειτα, σὸν κατεβῆτε, νὰ τὴν παραδώσετε στὰ χέρια τοῦ κ. Σεβιλᾶ καὶ νὰ τοῦ κάμετε « Μὰς ἔβαλες μεταξί. Τὸ μεταξὶ σου, φίλε μου, φρόντισε ὁ ἴδιος νὰ μὰς τὸ βγάλῃς, παρακαλῶ. Εἶναι τὸ καλύτερο ».

Σάστισε ὁ Ἀντρέας μὲ τὸ λόγο. Συλλογίστηκε πὼς τὸ κάτω κάτω μπορεῖ ὁ κ. Μπούνιος νὰ εἶχε δικίον καὶ νὰ μὴν ἔξιζε τὸ μεταξί. Ὁ κ. Μπούνιος τοῦ ἔδειξε κ' ἀφρονοῦ, φιλικὰ καὶ μὲ τρόπο, τοῦ ἔδειξε ὅμως πὼς δὲν ἐνοεῖται ἀπὸ γιατρικὴ, ἐπειδὴ ὅταν ὁ κ. Ἀντρέας, που τοῦ τὰ δηγήθηκε ὅλα τὰ ἱστορικὰ τῆς ἀρρώστιας, τοῦ μίλησε γιὰ τὸν κ. Λανζέτο, εἶπε ὁ κ. Μπούνιος :

— « Εἴστε πολὺ περιέργοι ἰαεῖς οἱ πελάτες, οἱ

Η ΛΑΞΜΗ

Στὴ φίλη μου Χ.

Σὰ χιονισμένῃ ἀσπρλογοῦσαν περίγυρα τὰ χωράφια ἀπ' τὰ σκασμένα λούλουδα τῶν μπαμπακιῶν. Γέρνανε κουρασμένα τὰ κλαδιά κ' Ἰντιάνες χωριατοπούλες μάζευαν τὸν κῆτσπρο θησαυρὸ μέσα σὲ κόκκινες ποδιές που μάτωναν τὴν πρασινολευκὴ ἀρμονία.

Φάνηκε τώρα ἀντίπερα ἡ νατιβικὴ χώρα μὲ τοὺς νεκροὺς, τὰ λασποχτισμένα σπίτια, τὰ τετράγωνα λιανωτὰ καὶ τὶς καλαμοστεγασμένες καλύβες. Ἐκεῖ μακριὰ ἀπ' τὸν πολιτισμένο κόσμο, μὰ καὶ μακριὰ ἀπ' τὶς φαρμακερὲς του μύγες κ' ἀπ' τὴ ζωὴ τῶ σκουληκιῶν, θὰ περνοῦσα μῆνες καὶ μῆνες.

— Σαχίμπ αγιά (!), σαχίμπ αγιά, ἀρχισαν τ' ἀραπάκια νὰ φωνάζουνε χοροπηθώντας γύρω στ' ἀλογόμου.

— Σαλάμ (!), σαχίμπ, σαλάμ.

Καμιά δεκαριά Ἰντιάνοι μὲ σαρκία κίτρινα, ντυμένοι γιορτινὰ, μοῖ κάνανε τεμενάδες σκύδοντας ὡς τὸ χῶμα. Κατάλαβα πὼς εἶταν τὸ ἐπιτελεῖο μου.

— Σαλάμ.

— Ἡ Ἐξοχότη σας θὰ εἶναι κουρασμένη.

— Ναι καὶ πολὺ μάλιστα. Πῶς εἶναι τὸ μπανγκαλό (!) μου ; ὄχι στὴ χώρα μέσα ἐλπίζω.

— Ὁχι, σαχίμπ. ὄχι, πάνω στοῦ πεταμοῦ τὸν ὄχτρο.

Φτάσαμε στὸ « Ἀσκηταρῖο », ἔκανα μπάνιο, ντύθηκα, ἔφαγα καὶ ξαπλώθηκα σὸ σοφὰ στὴ βεράντα νὰ καπνίσω καὶ νὰ ξεκουραστώ. Σὲ λίγο μὲ πῆρε ὁ ὕπνος, ὕπνος βαθὺς, λήθργος σωστός, ὕπνος χωρὶς ὄνειρατα, ὡς τὴ στιγμή που μυροδία γιασομιοῦ πίσω μὲ κουβάλησε σὲ παρασμένα χρόνια, καὶ βρέθηκα μὲ μίαν, παλληκαρι ἀκούσταχο, μυρίζοντας νησιώτικα γιασομιά που μοῖ τὰ πρόσφερε τὸ χερὰκι τῆς πρώτης μου ἀγάπης. Σκύβω νὰ φιλήσω τὰ κοντυλένια δάχτυλα, μὰ κείνη μαργιόλικα μοῖ ξεφεύγει, τὴν κυνηγῶ..... κ' ἀλλοίμονο ζυπνῶ.

Τὶ ὄνειρο γλυκὸ. Κι ὡς τότε ἀλήθεια μουκοβολοῦν τὰ γιασομιά. Τρίβω τὰ μάτια. Τεντώνουμαι,

1) Ὁ ἀφέντης ἔρθε. Σαχίμπ, ἔτσι φωνάζουν οἱ ντοπιοὶ τοὺς Εὐρωπαίους.

2) « Σαλάμ », χριστιανὸς Ἰντιάνικος.

3) Bungaloro=ἐξοχὸ σπίτι μὲ βεράντα.

ἀρρώστου. Δὲν ξέρετε ποτε σας σὲ τί γιατρὸ νὰ πάτε. Ὁ τι κι ἂν πῆθετε, τὸ φταίξιμο δικὸ σας. Καλὸς ἄθροπος ὁ Λανζέτος εἶναι καὶ ἱκανός. Μὰ χειροῦργος που δὲν πέτυχε στὰ Νοσοκομεία. Λοιπὸν, τί ξέρετε ; Ἔσεῖς πάλε τρέχετε στὴν πρώτη κλινικὴ που βλέπετε στοὺς δρόμους ».

Τοῦ ἔδειξε κ' ἄλλο κἀθέκη ὁ κ. Μπούνιος. Ἔλεγε τοῦ Ἀντρέα. Ἰσως γιατί δὲν μποροῦσε νὰ ξεχάσῃ τὶς ἀναθεματισμένες τὶς κλωστῆς. Ἰσως καὶ γιὰ νὰ τὸν κάμῃ νὰ καταλάβῃ μιὰ καὶ σώνει, τί ἀηδία που εἶναι τὸ μεταξί, πὼς κάποτες χρειάζεται δέφτερο χειροῦργημα, δηλαδὴ νὰ ξαναζοῦνε τὴν πληγὴ, νὰ βγοῦνε οἱ ἀκαθαρσίες. Ὁ Ἀντρέας σὰ νὰ ταράχτηκε βώτησε ἀνήσυχος ἂν εἶτανε καὶ πικίντυνο τέτοιο χειροῦργημα.

— « Ἐνα χειροῦργημα, τοῦ ἀποκρίνεται σοφὰ ὁ κ. Μπούνιος, δὲν εἶναι ποτε τοῦ πικίντυνο. Πικίντυνος εἶναι ὁ ἀρρώστης. Τὸ πιὸ σημαντικό, οἱ ὄροι ὅ που γίνεται τὸ χειροῦργημα. Κ' οἱ ὄροι κρέμονται ἀπὸ τὴν ἀρρώστια ».

Ἡ κάπως μεταφυσικὴ ἀρχὴ τοῦ κ. Μπούνιου, ἀρχὴ που δὲν εἶχε καὶ μεγάλη πρωτοτυπία στὴ χειρουργικὴ, δὲ σήμαινε πὼς μπορεῖς νὰ χειρουργήσῃς στὸν ἀέρα σήμαινε πολὺ ἀπλὰ πὼς πρέπει νὰ μὴν